

Michaela LANGOVÁ:

Sídelní areál starší doby bronzové v Brandýse nad Labem – objekty s lidskými kosternými pozůstatky.

Diplomová práce. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou. Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta. Vedoucí práce :PhDr. Zuzana Bláhová, Ph.D. Praha 2012, 145 str. s přílohami (28 obr., 111 tabulek, 1 PDF).

V první kapitole („Úvod“) je podána základní informace o výzkumu na lokalitě. Domnívám se, že by bylo vhodné ji rozšířit o další údaje. Z plánu na tab. LXI vyplývá, že šlo o lokalitu polykulturní, ale barevné rozlišení zastoupených kultur na plánu malého měřítko neumožňuje učinit si bližší představu.

V úvodu se píše, že záchranný archeologický výzkum byl proveden Archeologickým ústavem v Praze pod vedením Mgr. Alžběty Danielisové, Ph.D. Pro recenzenta není zcela jasné, kdo vlastně výzkum v terénu skutečně prováděl. Nešlo např. o nějakou najatou firmu jak je dnes zvykem? Pakliže ano, o kterou? Kdo je autorem dokonalé terénní kresebné, fotografické a měřické dokumentace? – v každém případě považuji za žádoucí autorství těchto prací uvést, zvláště když ve firmách provádějících archeologické výzkumy jsou často zaměstnání naši kolegové - archeologové s vysokoškolským vzděláním (Bc., Mgr.). Byla autorka přímo účastna na výzkumu v terénu na této lokalitě? Spolupracovali na výzkumu další instituce (např. místní muzeum)?

Dobře strukturovaná práce je po úvodu tematicky rozdělena do dvou částí: v první (kap. 2 až 4) se autorka zabývá obecně problematikou starší doby bronzové s přihlédnutím ke zvolenému tématu („Pohřební ritus starší doby bronzové“, „Sídelní objekty s lidskými kosternými pozůstatky“ a „Příkopová ohrazení starší doby bronzové“), v druhé části práce (kap. 5 až 8) je zpracování některých starobronzových nálezů lokality Brandýs nad Labem-Vrábí „U Vodojemu“.

Přehledné kapitoly 2 – 4 (str. 8 – 33) v první části práce jsou jasně formulovány a svědčí o autorčině dobré orientaci v nové a nejnovější literatuře týkající se daného tématu.

Za přínosnou považuji kapitolu 2.2. „Pohřbívání pod mohylami ve starší době bronzové“ (str. 13 -14), ve které na našem území autorka zjišťuje několik oblastí s mohylovým pohřbíváním. Na obr. 7. zachycuje celkem 53 lokalit s rozlišením počtu mohyl v jednom katastru (nedopatření se vloudilo u lok. 19 : správně má být Chotýčany). V případě publikace by bylo vhodné uvést u každé lokality odkaz na pramen.

Inspirativní je kapitola 2.3. „Otázka původu obyvatel“ vyvolaná výzkumem wieselburských pohřebišť v Dolním Rakousku, kde podle analýzy izotopů stroncia se měl zjistit původ zemřelých („domácích“ a „přišedších“), čemuž měl odpovídat i způsob jejich uložení do hrobu. Většina obyvatel „cizího původu“ do oblasti wieselburské kultury podle toho přišla z prostředí kultury únětické a kultury severopanonské (str. 15). Jako příklad, že by mohlo jít o osobu cizího původu, uvádí autorka pohřeb ženy ve skrčené poloze na levém boku (orient. JZ-SV) v objektu 196 v Brandýse n.L. (popis str. 53 – 54; na tab. LXXXIII došlo k nedopatření – skelet je orientován opačně).

V třetí kapitole „Sídlištní objekty s lidskými kosternými pozůstatky“ podává autorka přehled dosavadních názorů, zabývá se terminologií (doporučuje užívat při označení polohy skeletu termínů „standardní“ a „nestandardní“), možnostmi interpretace, úpravami sídlištních jam s pohřby, výbavou (rozlišuje obsah zásypu objektu, součásti oděvu zemřelého a tzv. milodary- mezi ně patří např. keramika, pracovní nástroje, rostlinné a masité přídavky a předměty, které nebyly součástí oděvu zemřelého), etnografickými a ikonografickými paralelami a pohřby v nádobách.

Čtvrtá kapitola „Příkopová ohrazení starší doby bronzové“. Na území Čech autorka registruje 31 (z toho 12 nejistých) hradišť/hrazených osad (obr. 8 – zde by bylo vítané opět u jednotlivých lokalit uvést základní pramen) a o několika z nich podává základní údaje a blíže je charakterizuje. Stranou pozornosti nenechává ani naleziště moravská.

Vlastní zpracování hrobů a objektů s lidskými pozůstatky ze starší doby bronzové a zpracování nálezů z příkopu na lokalitě Brandýs nad Labem- Vrábí „U Vodojemu“ je obsahem druhé části práce (kap. 5 až 8).

V páté kapitole je „Lokalita Brandýs nad Labem-Vrábí „U Vodojemu““ zasazena do širšího rámce (přírodní prostředí, osídlení lokality v pravěku od paleolitu až do doby stěhování národů). Přínosná je podkapitola 5.3 „Okolí lokality se starší době bronzové“ doprovázená mapkou (obr.5), na které je zřetelně vidět rozdíl v hustotě nálezů : na levém břehu Labe je hodně stop po sídlištních a pohřebních aktivitách, na pravém břehu jsou starobronzové nálezy spíše ojedinělé, přestože nálezy jiných kultur zde ojedinělé nejsou.

Šestá kapitola „Popis objektů“ má dvě podkapitoly: v první (6.1) se autorka zabývá hroby a hrobovými nálezy v sídlištních jamách, v druhé (6.2) situací v příkopu. Popis hrobových situací a doprovodného materiálu v podkapitole 6.1 je výstižný a srozumitelný, doprovázený odkazy na fotografickou a kresebnou dokumentaci. Je třeba vyzdvihnout, že autorka všechny dokonalé kresby terénních situací hrobů a hrobových jam zcela správně orientuje směrem k severu (tj. k hornímu okraji stránky), stejně jako ostatní plány. Oproštuje se tak nepochopitelného a dosud přetrvávajícího zlozvyku, že se tato zásada nedodrží a kresby koster v hrobech směřují „hlavou k hornímu okraji stránky“ bez ohledu na skutečnou orientaci (tato zásada se netýká šikmých fotografických záběrů hrobů). Za podnětný považuji způsob vyobrazení materiálu, tj. kombinaci fotografie s kresbou, což umožňuje omezit slovní popis na minimum.

Doporučuji vyobrazit pláněk na tab. LXI ve větším měřítku a uvést číslo hrobu na konci úsečky vedoucí od nápisu „Pohřebiště“ jihovýchodním směrem (patrně jde o hrob 129 - viz str. 109). Pro větší přehlednost bych doporučil v textu (na str. 41 – 63) výrazně oddělit hroby patří ke skupině hrobů (na tab. LXI vyznačeno kroužkem), izolovaný hrob 129 a hroby na opačné straně zkoumané plochy (660,675,690,798).

Obsahem sedmé kapitoly je „Rozbor movitých nálezů“. V první části autorka uvádí zdokonalenou metodiku vyhodnocení keramických zlomků ze zásypů hrobových (nebo sídlištních) jam, kterou vypracovala ve své bakalářské práci pro nálezy z Vliněvsi. Jde o pracovní postup časově náročný a metoda jistě vyvolá diskusi. Z textu vyplývá, že pro předloženou magisterskou práci autorka vyhodnotila (tj. u jednotlivých fragmentů sledovala nálezový kontext, tvar, barvu, úpravu povrchu, použitý materiál a fragmentarizaci souboru v rámci jedné stratigrafické jednotky) neuvěřitelných šest a půl tisíce střepů o celkové hmotnosti 134 kilogramů. Výsledky touto metodou získané jsou prezentovány na textových tabulkách a na grafech.

Autorka svojí metodiku také použila při vyhodnocení keramických zlomků pocházejících z jednotlivých řezů v příkopu, odkud bylo získáno přes 5000 střepů o hmotnosti přes 100 kg. Detailní orientaci ve velkém množství údajů usnadňují profily příkopu (obr. 14 až 22), ze kterých lze vyčíst nejenom počet střepů v jednotlivých mechanických vrstvách, ale i v kterých vrstvách jsou střepy pocházející z jedné nádoby. Recenzent dává k uvážení, zda by nebylo vhodné zvolit opačné číslování vrstev na grafech (obr. 14 až 22) tak, že vrstva 1 by byla v hloubce 0 – 20 cm, vrstva 2 v hl. 20-40 cm atd., což by odpovídalo obvyklému číslování při snímání mechanických vrstev.

V podkapitole 7.2.1 se autorka zabývá intencionálními přídávky v hrobových kontextech, které typologicky spadají do staršího období únětické kultury. Umístění keramiky v objektech neodpovídá typickým polohám v hrobech z tohoto období ve středních Čechách, i když i zde převažuje umístění nádob před hlavou zemřelého (str. 78). Velkou pozornost autorka věnuje keramice v zásypu hrobových a sídlištních objektů (str. 79 – 84) a keramice z příkopu (str. 84 – 94), která patří do závěrečné fáze únětické kultury v Čechách, resp. do její věteřovské fáze (str. 90). Spodní vrstvy příkopu byly na keramiku podstatně chudší oproti výše uloženým vrstvám, které obsahovaly keramiky mnohem více.

V sedmé kapitole (7.2) jsou prezentovány výsledky antropologického rozboru (41 jedinců z různých fází ÚK). Překvapivá je věková kategorie pohřbených 41 – 60 let (13 jedinců – 32 %), nebo pohřeb ženy (hrob č. 798) v kruhové jámě s useknutou pravou paží (v objektu se nenašla) s koncentrací 13 nádob nebo jejich částí ze závěrečného období ÚK pod kostrou. Rovněž v příkopu byly odkryty pozůstatky minimálně tří koster.

V další podkapitole (7.3) jsou probrány zvířecí kosti a kostěná industrie. Z únětických objektů (nejen těch, které jsou předmětem rozboru této magisterské práce) je doloženo celkem 17 živočišných druhů s převahou tura domácího, ovce/kozy, a prasete domácího; kůň je zastoupen jedním jedincem. Z divokých zvířat je zastoupen jelen lesní, zajíc polní, srnec obecný, prase divoké, liška, bobr, křeček, z ptactva havran/vrána a dále ropucha a velevrub. Kostěné artefakty pocházejí jak z hrobů (7 kusů – převážně šídla), tak z příkopu (23 ks). Zvláštní pozornost věnuje autorka zvířecím lopatkám, které se na lokalitě objevují spíše v bohatších hrobech vybavených keramikou nebo u pohřbu uloženého v rakvi. Podobné případy shledává na dalších českých a moravských lokalitách.

Kamenná industrie (podkap.7.4) ve sledovaných objektech je zastoupena 20 exempláři (8 ks ŠI, 11 ks BI, jeden kus s ohlazenou hranou mohl být používán jako drtidlo). Z jinak nevýrazných kovových (bronzových ?) artefaktů (podkap.7.5) zaujme pozornost miskovitý předmět zdobený žebrováním z hrobu 73 (tab. LIII).

Velice cenné jsou výsledky zkoumání 654 rostlinných makrozbytků (7.6) ze starobronzového kontextu. Mezi obilninami převládala pšenice dvouzrnka s menším podílem pšenice jednozrnky a ječmene. Z luštěnin převažoval hrách nad čočkou. Z dalších rostlin bylo zjištěno chebdí (druh bezu), kamejka lékařská a ostružiník křovitý.

V osmé kapitole („Analýza objektů“) se autorka podrobně zabývá rozmístěním hrobů na pohřebišti (13 hrobů s 33 jedinci) a shledává náznaky řadového uspořádání. (Recenzentu není jasný údaj na str. 110 na konci 1. odstavce: “ *Hrob 65 (a 65A) byl také od ostatních odlišně orientován ve směru J-S (tab. LXIII a LXVIII).* “ Recenzentu se zdá, že na plánu

LXVIII je tento hrob orientován stejně, jako hroby sousední, tj. ve směru J–S.). Kandidátka také sleduje velikost a úpravu hrobových jam, objem výplní, hroby s jedním a více pohřby, sídlištní objekty s lidskými kosterními pozůstatky a hroby zahloubené do dna sídlištní jámy. Orientaci v hutném textu usnadňují přehledové tabulky.

Mezi zajímavé nálezy na lokalitě patří relikty mohyly s kamenným věncem s hrobem se dvěma jedinci. Spodní skelet neměl horní končetiny (nebyly v objektu vůbec nalezeny) a je otázkou, co se s nimi stalo. U spodního skeletu stála nádobka z mladšího období ÚK.

Velkou pozornost věnuje autorka příkopu, jehož průběh se podařilo zachytit v šesti sektorech. Vymezoval plochu čtvercového nebo mírně obdélného půdorysu, průměrně dosahoval příkop šířky 565 cm, hloubky 118 cm a dno bylo široké 411 cm. Autorka sleduje nejenom úpravu stěn příkopu, ale hlavně jeho výplň. Na většině profilů zjistila přepálenou vrstvu, která znamená ve výplni určitý předěl. Pod ním se příkop zaplňoval víceméně přirozeně, nad ním má výplň jiný charakter a obsahuje více keramiky. Autorka soudí, že po nějaké události spojené s ohněm se změnil způsob využití příkopu a ten mohl přestat plnit svoji původní funkci.

Poslední podkapitola (8.9) autorka věnuje diskusi k chronologii na základě pěti radiokarbonových dat (str. 125 – 127) ze tří laboratoří (Kiel, Poznaň, Praha), které byly získány ve dvou případech z lidských kostí a ve třech případech z makrozbytků. Ze synchronizační tabulky (obr. 25) vyplývá, že rozptyl intervalů je v rozmezí 2349 př. Kr. až 1872 př. Kr. Autorka konstatuje, že „*dataci objektů na základě /dnešního třídění / keramiky nepotvrdil ovšem ani jeden z pěti radiokarbonově datovaných vzorků*“ (str. 125 – 126). Správně však dodává, že „*pro vyvozování jakýchkoliv závěrů je .. počet získaných vzorků stále nedostatečný*“ (str. 127). Recenzent je téhož mínění a je třeba vyčkat dalších dat (některá jsou na obzoru: únětické hroby v Miškovcích z rozmezí 2000 až 1500 př. Kr. – předběžně *Smejtek, L. 2011: Osídlení v Kněževsi u Prahy, Praha str. 38. Vzorek z dolní končetiny z mladoúnětického hrobu č. 67 z Klecan je datován do intervalu 1888-1695 př. Kr.-AR 63 – 2011,326-327*). Kromě toho nemáme data z počátku střední doby bronzové.

Poslední, devátá kapitola, je závěr (str. 128 – 131), kde autorka pregnantně formuluje výsledky, ke kterým došla.

Citovaná literatura v textu a její seznam dokládají, že M. Langová se daným tématem důkladně zabývala. Obsáhlý je také seznam použitých pramenů a autorce slouží ku cti, že na rozdíl od organizátorů ADČ, uvádí jména autorů zpráv.

Z á v ě r

V předložené diplomové práci autorka Bc. Michaela Langová zpracovala hrobové nálezy únětické kultury a příkop z mladšího období této kultury na lokalitě v Brandýse nad Labem- Vrábí „U Vodojemu“.

Svědomitě a pečlivě zpracované téma znamená významný přínos pro poznání počínající doby bronzové v Čechách nejen pokud se týká nových poznatků o únětické kultuře, ale i po stránce metodické. Kandidátka prokázala, že je s problematikou starší doby bronzové dobře obeznámena a že se dobře orientuje v odborné literární produkci.

Předložená práce dle mého názoru splňuje všechny nároky požadované na magisterskou práci a proto ji rád doporučuji k obhajobě.

V Praze, 23. září 2012.

PhDr. Václav Moucha, CSc